

Propozycje zasiłków dla sprawujących opiekę członków rodziny zatrudnionych w rolnictwie w Niemczech – znaczenie, podstawy prawne i dalszy rozwój

Erich Koch

Abstrakt

Udział ludzi starszych w populacji europejskiej systematycznie wzrasta, przez co rośnie również liczba osób stale wymagających opieki. Aby sprostać temu wyzwaniu, w Niemczech zdecydowano się podjąć działania z zakresu prawa o ubezpieczeniach społecznych. Od dziesiątków lat – jako ogólnospołeczne ubezpieczenie obowiązkowe – funkcjonuje tu odrębny system społecznego ubezpieczenia opiekuńczego, który obejmuje między innymi regulacje na korzyść członków rodziny sprawujących opiekę. Choć liczebnie niewielka, to jednak coraz bardziej znacząca część tych przepisów ustawowych ma na celu zmniejszenie obciążeń psychologicznych, fizycznych i ekonomicznych, które dotyczą osoby sprawujące opiekę. Jeden z takich przepisów wynika z ubezpieczenia społecznego w Instytucji Zabezpieczenia Społecznego na rzecz Rolnictwa, Leśnictwa i Ogrodnictwa (niem. *Sozialversicherung für Landwirtschaft, Forsten und Gartenbau*, SVLFG), która oferuje ubezpieczonym rozwiązania uwzględniające ich szczególne potrzeby. W ubiegłych latach oferowane rozwiązania podlegały ewaluacji i rozwojowi, a ostatnio – ze względu na pandemię koronawirusa – modyfikacji. Uzasadnione to było tym, że w sektorze ekologicznym (rolnictwie, gospodarce leśnej, ogrodnictwie i obszarach spokrewnionych z tymi działami gospodarki, w których występuje obowiązek ubezpieczenia w zakresie rolniczego ubezpieczenia społecznego) opieka domowa występuje o wiele częściej niż w pozostałych sektorach. Unikanie przeciążeń fizycznych i psychologicznych można ponadto określić jako postulat mający na celu podejmowanie szeroko zakrojonych działań prewencyjnych w obszarze rolniczego ubezpieczenia społecznego. Chociaż oferowane rozwiązania pełnią rolę wzorcową i cieszą się dużym uznaniem, to korzysta z nich stosunkowo niewielka liczba uprawnionych osób. Jak dotąd brak jest bliższych informacji dotyczących wysoce niezadowolającej liczby

Erich Koch, dr, Dyrektor Działu Współpracy z Samorządem oraz Public Relations, SVLFG, Niemcy

osób korzystających z tych rozwiązań. Powstaje zatem potrzeba głębszego zbadania przyczyn istniejącego stanu rzeczy.

Celem artykułu jest przedstawienie specjalnej oferty podmiotu odpowiedzialnego za rolnicze ubezpieczenie społeczne w Niemczech, mającej na celu odciążenie członków rodzin sprawujących opiekę i objęcie ich opieką zdrowotną w pełnym zakresie społecznego ubezpieczenia opiekuńczego. W celu pokazania możliwości dalszego rozwoju zostaną przedstawione i ocenione w szczególności regulacje prawne, a także zagadnienia praktyczne oraz uzyskane wyniki i występujące ograniczenia.

Przedmiot rozważań zostanie przedstawiony w formie prezentacji opisowej, głównie z perspektywy prawnej i empirycznej oraz poprzez jej porównanie z systemami referencyjnymi występującymi w Niemczech, z uwzględnieniem wyników badań uzyskanych w Niemczech i zagranicą.

Wyrazy kluczowe: bezpieczeństwo społeczne, kursy opieki, opieka długookresowa, osoby pełniące opiekę, osoby wymagające opieki, rolnictwo.

Wstęp

Sytuacja w Europie i w Niemczech

W całej Europie¹ i na całym świecie² stale wzrasta³ znaczenie domowej opieki długoterminowej obejmującej członków rodzin. Wskaźnikiem tego zjawiska jest w szczególności stale rosnąca liczba osób starszych, które wymagają opieki, jak również dane liczbowe na temat sytuacji w Niemczech⁴ dotyczące również wzrostu

1. Solidnych danych dotyczących liczby osób wymagających opieki w Europie wzgl. w Unii Europejskiej nie ma w szczególności dlatego, że nie istnieje jednolita definicja zapotrzebowania na opiekę.

2. World Health Organization, *Integrated care for older people (ICOPE), Guidelines on community-level interventions to manage declines in intrinsic capacity*, <https://www.who.int/ageing/health-systems/icope/evidence-centre/ICOPE-evidence-profile-caregiver.pdf?ua=1>, dostęp 5.02.2022. Dla USA zobacz: V. Edwards et al., *Characteristics and Health Status of Informal Unpaid Caregivers – 44 States, District of Columbia and Puerto Rico, 2015–2017*, Morbidity and Mortality Weekly Report (MMWR), 21.02.2020, Vol. 69(7), s.183–188, <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/69/wr/pdfs/mm6907a2-H.pdf>, dostęp 5.02.2022.

3. V. Zigante, *Informal care in Europe – Exploring Formalisation, Availability and Quality*, file://lsv.de/dfs/usr/hdir/u402028/Benutzerdaten/Downloads/KE-04–18–543-EN-N.pdf (zapytanie z dnia 5.02.2022).

4. Według danych raportu o opiece Kasy Chorych BARMER Krankenkasse Aktuell w Niemczech opieką ambulatoryjną lub stacjonarną objętych jest ponad 4,5 mln osób. W 2030 roku przewidywana liczba osób wymagających opieki w Niemczech wyniesie około 6 mln. Odpowiada to wzrostowi o ponad 30%, <https://www.barmer.de/blob/360890/2ad4e5f56c47cb7b7e914190f9fae62f/data/dl-barmer-pflegerreport-2021.pdf>, s. 6, dostęp 5.02.2022.

wysokości kosztów ogólnospołecznych szacowanych w zakresie opieki⁵ oraz trudna do oszacowania ilość publikacji naukowych i innych⁶. Nawet jeśli nie jest znana liczba osób sprawujących opiekę w państwach europejskich⁷, to należy wyjść z założenia, że mieści się ona jednoznacznie w zakresie dziesiątków milionów. Szacowana łączna liczba osób prywatnych w jakikolwiek sposób związanych z opieką w środowisku domowym⁸ jest mniej więcej dwa razy wyższa od liczby osób nią objętych. Opieka nieformalna stanowi tym samym filar wszystkich systemów opieki długoterminowej w Europie i często jest uznawana za bardziej opłacalną niż umieszczenie danej osoby w domu opieki i doprowadzenia do sytuacji, w której będzie mogła ona korzystać z opieki w domu.

Większość ostatnich reform dotyczących opieki długoterminowej w Europie zawiera ważne rozwiązania koncentrujące się na osobach pełniących opiekę w sposób nieformalny. Powszechnym trendem jest wprowadzenie świadczeń pieniężnych jako formy wsparcia dla osób wymagających opieki długoterminowej lub skierowanych bezpośrednio do opiekunów nieformalnych. Świadczenia te motywowane są często pragnieniem zapewnienia osobom wymagającym opieki większego wyboru możliwości. Zadaniem tych świadczeń jest zachęcenie do sprawowania opieki członków rodziny lub ich przyjaciół⁹.

Opiekunowie nieformalni świadczą istotne usługi w stosunku do osób starszych, które wymagają długotrwałej opieki. Powoduje to skutki – w przeważającym zakresie – nadal w pełni nierozpoznane. Wyniki badań pokazują, że wykonywanie czynności związanych z opieką zdecydowanie i w znaczący sposób ogranicza możliwości podejmowania pracy zarobkowej, jednak tylko w krajach z mniejszym udziałem formalnych, alternatywnych form sprawowania opieki. Dodatkowo osoby

5. Zapotrzebowanie finansowe w Niemczech wzrośnie zgodnie z raportem dotyczącym opieki z 2021 roku kasy BARMER Krankenkasse również bez dalszej poprawy w zakresie świadczeń z 49 mld Euro w 2020 roku do 59 mld do roku 2030; <https://www.barmer.de/blob/360890/2ad4e5f56c47cb7b7e914190f9fae62f/data/dl-barmer-pflegereport-2021.pdf>, s. 20, dostęp 5.02.2022.
6. Ponad 1 400 projektów badawczych dotyczących opieki i zaopatrzenia osób w podeszłym wieku w Niemczech jest obecnie zarejestrowanych w samym tylko ogólnodostępnym banku danych fundacji ZQP; <https://forschungsdatenbank.zqp.de/>, dostęp 5.02.2022.
7. A. Tur-Sinai et al., *How Many Older Informal Caregivers Are There in Europe? Comparison of Estimates of Their Prevalence from Three European Surveys*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2020, Vol. 17, s. 9531, <https://doi.org/10.3390/ijerph17249531>, dostęp 5.02.2022.
8. Jedynie dla części z nich świadczone są składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe. I to tylko wtedy, gdy osoba sprawująca opiekę regularnie pracuje zarobkowo nie więcej niż 30 godzin w tygodniu i opiekuje się niezarobkowo jedną lub więcej osobami wymagającymi opieki w ich środowisku domowym przez przynajmniej dziesięć godzin w tygodniu. Według wycień kasy BARMER jest to 806 000 opiekunów w 2020 roku przy 3 017 000 osobach wymagających opieki w ramach opieki domowej, *Pflegereport 2021 der BARMER Krankenkasse*; <https://www.barmer.de/blob/360890/2ad4e5f56c47cb7b7e914190f9fae62f/data/dl-barmer-pflegereport-2021.pdf>, s. 14, dostęp 5.02.2022.
9. V. Zigante, *Informal care in Europe – Exploring Formalisation, Availability and Quality*, file://lsv.de/dfs/usr/hdir/u402028/Benutzerdaten/Downloads/KE-04–18–543-EN-N.pdf, s. 5, dostęp 5.02.2022.

sprawujące opiekę zazwyczaj niedomagają zdrowotnie pod względem psychicznym i fizycznym¹⁰. Ostatnio zjawisko to zauważono również w odniesieniu do członków rodzin pełniących opiekę w pewnym wiejskim regionie Chin¹¹.

Znaczenie opieki sprawowanej przez członków rodziny w rolnictwie z punktu widzenia rolniczego ubezpieczenia społecznego

SVLFG obejmuje wszystkie podmioty ubezpieczenia społecznego, a mianowicie Branżową Organizację Przedsiębiorstw Rolniczych (niem. *Landwirtschaftliche Berufsgenossenschaft*), Kasę Emerytalną Gospodarzy Wiejskich (niem. *Alterskasse der Landwirte*), Rolniczą Kasę Chorych (niem. *Landwirtschaftliche Krankenkasse*) oraz Rolniczą Kasę Opieki (niem. *Landwirtschaftliche Pflegekasse*)¹². Osoby wykonujące samodzielną pracę zarobkową, głównie w zawodach związanych z rolnictwem, oraz ich rodziny są ubezpieczone w Niemczech w Rolniczej Kasie Chorych i tym samym również w Rolniczej Kasie Opieki. Ankiety przeprowadzone wśród osób ubezpieczonych wykazały, że zaopatrzenie członków rodzin, którzy wymagają opieki, jest dla nich sprawą największej wagi. Spowodowało to, że poprzednicy prawni SVLFG zaczęli opracowywać odpowiednie propozycje z zakresu ochrony zdrowia z koleżeńskim wsparciem ze strony austriackiego Zakładu Ubezpieczenia Społecznego Rolników (niem. *Sozialversicherungsanstalt der Bauern*) – obecnie Zakład Ubezpieczeń Osób Prowadzących Samodzielną Działalność (niem. *Sozialversicherungsanstalt der Selbständigen*).

Opieka sprawowana przez członków rodziny odgrywa w społeczeństwie znaczącą rolę¹³, a szczególnego znaczenia nabiera w rolnictwie¹⁴. Opieka nad członkami rodzin wymagających opieki i odbywająca się w środowisku domowym dotyczy

10. D. Heger, *Work and Well-Being of Informal Caregivers in Europe*, Ruhr Economic Papers #512, https://www.rwi-essen.de/media/content/pages/publikationen/ruhr-economic-papers/REP_14_512.pdf, s. 4, dostęp 5.02.2022.
11. X. Sun et al., *The influence of social support, care burdens, and depression on quality of life among caregivers of patients with severe mental illness: a cross-sectional survey in rural areas of Sichuan, China*, „The Lancet”, Vol. 394, s. 12.
12. E. Koch, *The German social security system for farmers*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2020, nr 2(74), s. 359–386.
13. Obszernie na temat zabezpieczenia zaopatrzenia opiekuńczego ze strony członków rodziny: C. Janda, *Die Entlastung von Angehörigen in der Pflege*, VSSAR 2020, s. 297.
14. Zob. C. Hetzel, *Häusliche Pflege im grünen Sektor – Daten der Pflegestatistik*, SdL 2021, s. 23–28; C. Hetzel, *Evaluation des SVLFG-Gesundheitsangebots „Trainings- und Erholungswoche für pflegende Angehörige”*, SdL 2016, s. 5–14; M. Holzer, *Gesundheitsangebote der SVLFG*, ASUMed 2014, s. 569–571.

większej niż średnia łączna liczby ludności¹⁵. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w tradycyjnych silnych więzach rodzinnych oraz w pełnej i częściowej infrastrukturalnej, która jest rozwinięta poniżej średniej na obszarach wiejskich. W poprzednich dziesięcioleciach zobowiązanie młodszego pokolenia do opieki nad rodzicami było zazwyczaj zapisywane zazwyczaj w umowach dotyczących przekazania. Z upływem czasu sytuacja ta ulegała stopniowej zmianie¹⁶. Mimo to działania ułatwiające sprawowanie opieki domowej uważane są wciąż za bardzo istotne. Wpływają one nie tylko na zdrowie i samopoczucie osób wymagających opieki, lecz także mają pozytywny wpływ na osoby sprawujące opiekę zarówno w środowisku rodzinnym, jak i zawodowym. Należy wyjść z założenia, że oddziałują również zdarzenia związane z wypadkami przy pracy i wypadkami ogólnymi, ponieważ opiekunowie mniej obciążeni pracą sami rzadziej doznają wypadków przy pracy. W ten sposób efektywne wsparcie dla osób pełniących opiekę wpływa pozytywnie w sposób trwały na funkcjonowanie gospodarstw i zakładów rolniczych.

Opieka domowa na wsi jest zjawiskiem kompleksowym. Dotychczas w centrum uwagi były różne aspekty społeczne, psychologiczne, ekonomiczne i prawne opieki sprawowanej w środowisku domowym, obecnie należy jednak zwrócić większą uwagę na poprawę stanu zdrowia samych osób sprawujących opiekę. Ponadto warto poruszenia, chociaż po krótko są aspekty finansowe. Opierając się na wyliczeniach szacunkowych dotyczących sektora rolniczego (różnicami między kosztami opieki ambulatoryjnej i stacjonarnej) należy stwierdzić, że w wyniku działalności osób sprawujących opiekę gospodarstwa, zakłady i rodziny, jak również ogół społeczeństwa, a zwłaszcza podmioty ubezpieczenia społecznego, mogą w skali rocznej dokonać znacznych oszczędności w swoich wydatkach¹⁷. Jeśli osoby sprawujące opiekę, które często są w podeszłym wieku i w związku z tym są też pod wieloma względami poważnie obciążone, same chorują lub wręcz wymagają opieki, to zniwelowane zostają wspomniane pozytywne korzyści finansowe uzyskane w wyniku sprawowanej opieki.

Pomimo niewielu publikacji na temat rolnictwa, sytuacja osób sprawujących opiekę zarówno w Niemczech¹⁸, jak i w innych krajach europejskich¹⁹ oceniana jest

15. Stosowne dane liczbowe dotyczące Niemiec znajdują się w książce: C. Hetzel, *Häusliche Pflege im grünen Sektor – Daten der Pflegestatistik*, SdL 2020, s. 23–28.

16. *Agrarzeitung*, <https://hofuebergabe.agrarzeitung.de/grundlagen/was-bei-der-pflegeklausel-zu-beachten-ist/>, dostęp 5.02.2022.

17. Uwzględniony jest przy tym niższy w stosunku do całego społeczeństwa udział opieki stacjonarnej w sektorze rolniczym. Zwiększenie udziału podopiecznych stacjonarnych pociągnęłoby za sobą powstanie odpowiednio większych dodatkowych kosztów.

18. J. Basche, *Die Zukunft der Pflege*, RDG 2020, s. 66–73; Janda, *Die Entlastung von Angehörigen in der Pflege*, VSSAR 2020, s. 297–325.

19. A.S. Richter, *Zur Situation pflegender und betreuender Angehöriger in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, NDV 2020, s. 152–155.

ogólnie jako niezadowolająca. Prowadzi to do powstania szczególnie trudnej sytuacji, gdyż – jak była już o tym mowa powyżej – udział procentowy osób objętych opieką domową uległ zwiększeniu. Jeśli uwzględni się zwiększone pensum pracy, jakie mają do wykonania osoby pracujące w rolnictwie²⁰ oraz zjawisko poddawania ich pod wieloma względami coraz większemu obciążeniu psychicznemu i ekonomicznemu²¹, to w konsekwencji powstaje problem trudny do rozwiązania.

Dane i fakty dotyczące ubezpieczenia opiekuńczego w Niemczech

Ryzyko ujawnienia się skutków ekonomicznych i innych wynikających z zapotrzebowania na opiekę w Niemczech jest ograniczone przez regulacje ustawy o ubezpieczeniu opiekuńczym. W dniu 1 stycznia 1995 roku wprowadzono ustawowe ubezpieczenie opiekuńcze jako samodzielną gałąź ubezpieczenia społecznego²². Dzięki temu wszystkie osoby korzystające z ustawowego ubezpieczenia chorobowego są automatycznie ubezpieczone w ramach ubezpieczenia opiekuńczego. Każda osoba ubezpieczona prywatnie w ramach ubezpieczenia chorobowego posiada odpowiednie członkostwo w prywatnym ubezpieczeniu opiekuńczym. Na dzień 31 grudnia 2020 roku liczba ubezpieczonych w społecznym ubezpieczeniu opiekuńczym wynosiła 73,47 mln osób. Na dzień 31 grudnia 2019 roku liczba ubezpieczonych w prywatnym obowiązkowym ubezpieczeniu opiekuńczym wynosiła 9,22 mln osób. Tym samym praktycznie cała populacja jest ubezpieczona w ubezpieczeniu opiekuńczym. Udział osób starszych (powyżej 80 roku życia) w łącznej liczbie ludności wynosił w 2020 roku 7,2% (5,7 mln osób), a w roku 2050 zakłada się, że wyniesie około 13% (9,6 mln osób). W 2050 roku należy się zatem spodziewać 6,5 mln osób wymagających opieki jedynie w zakresie społecznego ubezpieczenia opiekuńczego²³.

Świadczenia, które otrzymują osoby wymagające opieki w niemieckim systemie ubezpieczenia opiekuńczego zależą od stopnia i okresu zapotrzebowania na opiekę. Ubezpieczenie opiekuńcze przewiduje różne stopnie opieki, które są z kolei

20. Agrarheute, <https://www.agrarheute.com/land-leben/arbeitszeit-vergleich-landwirte-arbeiten-laengsten-565778>, dostęp 5.02.2022.

21. Top agrar online, <https://www.topagrar.com/panorama/news/burnout-depression-immer-mehr-bauern-an-belastungsgrenze-12584448.html>, dostęp 5.02.2022.

22. Na podstawie artykułu 1 ustawy z dnia 26.05.1994, Federalny Dziennik Ustaw I, 1014, 1015, jako Jedenasta Księga Kodeksu Socjalnego – Społeczne Ubezpieczenie Pielęgnacyjne.

23. Bundesministerium für Gesundheit, https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Daten/3_Downloads/Statistiken/Pflegeversicherung/Zahlen_und_Fakten/Zahlen_und_Fakten_der_SPV_Juni_2021_bf.pdf, s. 19, dostęp 5.02.2022.

powiązane ze zróżnicowaną wysokością świadczeń. Na dzień 31 grudnia 2019 roku łączna liczba osób korzystających ze świadczeń (osób wymagających opieki) w społecznym ubezpieczeniu opiekuńczym wynosiła 322 772 tysiące, a w prywatnym obowiązkowym ubezpieczeniu opiekuńczym – 251 883 tysiące. Z tego 3 675 465 osób (80,65%) objętych jest opieką ambulatoryjną²⁴. Wydatki na świadczenia w zakresie samego społecznego ubezpieczenia opiekuńczego wynosiły w 2020 roku 45,6 miliarda Euro.

W 2019 roku liczba osób sprawujących opiekę, objętych obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalno-rentowym wynosiła 1 083 723. Jedynie część osób pełniących opiekę jest objęta obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalno-rentowym na podstawie domowych czynności pielęgnacyjnych. Obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalno-rentowym jest objęta osoba spełniająca przesłanki § 3 zdanie 1 nr 1a Kodeksu Socjalnego VI. Zgodnie z tą regulacją są to osoby, które w sposób niezarobkowy (opiekunki lub opiekunowie niewykonyjący pracy zarobkowej) w wymiarze przynajmniej dziesięciu godzin tygodniowo, regularnie, w rozłożeniu na przynajmniej dwa dni w tygodniu opiekują się w swoim środowisku domowym jedną lub więcej osobami wymagającymi opieki i posiadającymi drugi stopień niepełnosprawności, i jeśli osoba wymagająca opieki ma prawo do świadczeń z tytułu społecznego ubezpieczenia opiekuńczego lub prywatnego obowiązkowego ubezpieczenia opiekuńczego²⁵. Całkowita liczba osób sprawujących opiekę wynosi według danych rządowych około 4,8 mln osób²⁶.

Regulacje prawne na korzyść członków rodzin sprawujących opiekę

Regulacje prawne na korzyść członków rodzin sprawujących opiekę są kompleksowe i ujęte w różnych ustawach²⁷. W dalszej części artykułu po krótkiej informacji o okresach opieki rodzinnej, okresach opieki i zabezpieczeniu społecznym opiekunów zajęto się głównie kursami nauki opieki zgodnie z § 45 Księgi XI Kodeksu Socjalnego.

24. Bundesministerium für Gesundheit, *Liczby i fakty dotyczące ubezpieczenia pielęgnacyjnego*, https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/Statistiken/Pflegeversicherung/Zahlen_und_Fakten/Zahlen_und_Fakten_der_SPV_Juni_2021_bf.pdf, dostęp 5.02.2022.

25. Zob. K.F. Köhler, *Rentenversicherungspflicht und Unfallversicherungsschutz der häuslichen Pflegekraft unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in der Landwirtschaft*, AUR 2019, s. 122–131.

26. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/themen/corona-pandemie/informationen-fuer-pflegende-angehoerige>, dostęp 5.02.2022.

27. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/themen/corona-pandemie/informationen-fuer-pflegende-angehoerige> und <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/leistungen-der-pflege/vereinbarkeit-von-pflege-und-beruf.html>, dostęp 5.02.2022.

Okres opieki rodzinnej i okres opieki

Ustawą, która weszła w życie 1 stycznia 2015 roku, mającą na celu lepsze powiązanie rodziny, opieki i pracy zawodowej²⁸, scalono i rozwinęto dotychczas istniejące regulacje zawarte w ustawie o okresie opieki i okresie opieki rodzinnej. W szczególności jest to związane z wprowadzeniem roszczenia prawnego dotyczącego okresu opieki rodzinnej, to znaczy roszczenia o częściowe zwolnienie w okresie maksymalnie do 24 miesięcy w przypadku minimalnego czasu pracy wynoszącego 15 godzin w tygodniu. To roszczenie prawne nie dotyczy pracodawców zatrudniających z reguły 25 lub mniej pracowników²⁹. Zgodnie z § 1 ustawy o okresie opieki³⁰ celem tej regulacji prawnej jest stworzenie zatrudnionym możliwości sprawowania opieki przez bliskich członków rodziny w środowisku domowym i osiągnięcie lepszego powiązania pracy zawodowej z opieką rodzinną. Zgodnie z § 2 ustęp 1 ustawy osoby zatrudnione mają prawo do absencji w pracy, jeśli jest to konieczne, maksymalnie w wymiarze do dziesięciu dni w celu zorganizowania w pilnym przypadku opieki nad osobą, która jej wymaga i która jest bliskim członkiem rodziny lub do zapewnienia tej osobie opieki pielęgnacyjnej w tym okresie.

Społeczne zabezpieczenie osób sprawujących opiekę

Osobą sprawującą opiekę w znaczeniu przepisów prawa o ubezpieczeniu opiekuńczym jest ten, kto opiekuje się osobą wymagającą opieki w sposób niezarobkowy w swoim lub jej środowisku domowym. Kto sprawuje opiekę nad jedną lub więcej osobami wymagającymi opieki w ich środowisku domowym i posiadającymi stopień niepełnosprawności od 2 do 5, przynajmniej przez dziesięć godzin tygodniowo w regularnym rozłożeniu na przynajmniej dwa dni w tygodniu, ma jako opiekun prawo do świadczeń mających na celu zabezpieczenie społeczne. Chodzi przy tym o świadczenia dotyczące ubezpieczenia emerytalno-rentowego, wypadkowego i ubezpieczenia na wypadek utraty pracy³¹.

28. Federalny Dziennik Ustaw I, 2462.

29. Informacje na ten temat znaleźć można na stronie internetowej www.wege-zur-pflege.de.

30. Ustawa o okresie opieki z 28.05.2008, Federalny Dziennik Ustaw I, 874, 896, ostatnia zmiana na podstawie art. 17 ustawy z 22.11.2021, Federalny Dziennik Ustaw I, 4906.

31. Szczegółowe dane dotyczące wysokości składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe znaleźć można na stronie <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/soziale-absicherung-der-pflegeperson.html>, dostęp 5.02.2022.

Kursy opieki zgodnie z Księgą XI Kodeksu Socjalnego – Społeczne ubezpieczenie opiekuńcze

Kursy opieki dla członków rodziny i opiekunów społecznych zgodnie z § 45 XI Księgi Kodeksu Socjalnego są częścią różnych świadczeń dla opiekunów społecznych, które zgodnie z § 28 ustęp 1 nr 12 XI Księgi Kodeksu Socjalnego wymienione są jako świadczenia z zakresu ubezpieczenia opiekuńczego. Zgodnie z § 123 ustęp 1 zdanie 5 nr 3 XI Księgi Kodeksu Socjalnego stanowią one projekt modelowy. Zgodnie z § 45 ustęp 1 zdanie 1 XI Księgi Kodeksu Socjalnego kasy opieki³², a co za tym idzie również Rolnicza Kasa Opieki zobowiązane są³³ do nieodpłatnego przeprowadzania kursów szkoleniowych dla członków rodzin i innych osób zainteresowanych opieką społeczną w celu promowania i wzmacniania zaangażowania społecznego w zakresie opieki, ułatwiania i udoskonalania opieki oraz pielęgnacji, a także zmniejszania obciążeń fizycznych i psychicznych uwarunkowanych pracą pielęgnacyjną oraz zapobiegania powstawaniu takich obciążeń. Zgodnie z § 45 ustęp 1 zdanie 2 XI Księgi Kodeksu Socjalnego kursy powinny uczyć umiejętności potrzebnych do samodzielnego wykonywania czynności pielęgnacyjnych.

Blizsza analiza norm prawnych

Na podstawie § 45 ustęp 1 zdanie 1 XI Księgi Kodeksu Socjalnego ustawodawca wychodzi z założenia, że zaangażowanie społeczne wymaga wsparcia i wzmocnienia jako element infrastruktury pielęgnacyjnej. Zakłada on przy tym, iż powszechnie lub w konkretnym przypadku woła zaangażowania się w sprawowanie opieki przez członków rodziny, przyjaciół i inne osoby nie jest wystarczająca dla sprostania rzeczywistym potrzebom wynikającym z prymatu opieki domowej (por. § 3 XI Księgi Kodeksu Socjalnego).

32. Przepis zawiera zobowiązanie kas opieki w znaczeniu § 1 ustęp 3 SGB XI do nieodpłatnego oferowania kursów, jednak nie w ramach prywatnych podmiotów ubezpieczenia opiekuńczego. Opiekunów ubezpieczonych prywatnie dotyczy § 192 ustęp 6 ustawy o umowie ubezpieczeniowej w połączeniu z umową o prywatnym ubezpieczeniu opiekuńczym i z ogólnymi warunkami handlowymi dla prywatnego ubezpieczenia opiekuńczego (część o warunkach w Instrukcji/Prywatne ubezpieczenie opiekuńcze). Instrukcja/Prywatne ubezpieczenie opiekuńcze 2019 przewidują w części G kursy opieki dla członków rodzin i opiekunów społecznych.

33. Obowiązek przeprowadzania kursów opieki wprowadziła Druga Ustawa o Wzmocnieniu Opieki (niem. *Zweites Pflegestärkungsgesetz*) z 21.12.2015, Federalny Dziennik Ustaw I, 2424. Wcześniej mowa była o tym, że kasy opieki „powinny” przedstawiać takie oferty.

Cel poprawy opieki domowej skupia się na pierwotnych beneficjentach wymienionych w XI Księdze Kodeksu Socjalnego, a mianowicie na osobach wymagających opieki. Tymczasem cel polegający na ułatwieniu wykonywania opieki domowej skupia się w pierwszej linii na osobach sprawujących opiekę. W ten sposób widać wyraźnie obydwie grupy beneficjentów kursów opieki: beneficjentami bezpośrednimi powinny być osoby zainteresowane opieką i osoby już ją sprawujące, w sposób pośredni z kursów opieki powinny natomiast korzystać również osoby wymagające opieki. Nie powinny być przy tym jedynie zredukowane obciążenia fizyczne i psychiczne osób sprawujących opiekę, które powstały w wyniku jej wykonywania. Jednocześnie kursy opieki należy od samego początku ukierunkować na zapobieganie powstawaniu takich obciążeń. To założenie prewencyjne powinno być uwzględniane zarówno na etapie koncepcji kursów, jak i na etapie ich realizacji³⁴. Uzasadnienie Drugiej Ustawy Wzmacniającej Opiekę (niem. *Zweites Pflegestärkungsgesetz*)³⁵ podsumowuje sens i cel kursów opieki w następujący sposób: „Im lepiej opiekunki i opiekunowie są w stanie fizycznie i psychicznie sprostać wykonywanym czynnościom, tym lepiej wpływa to z reguły na same osoby wymagające opieki”. Uzasadnienie nie wspomina tu o korzyściach finansowych ww. kursów opieki zakończonych sukcesem, jakie odnoszą kasa chorych i kasa opieki w postaci obniżonych wydatków na świadczenia.

Zgodnie z § 45 ustęp 1 zdanie 2 XI Księgi Kodeksu Socjalnego kursy powinny przekazywać lub pogłębiać wiedzę i umiejętności, które są konieczne i pomocne w wykonywaniu opieki w środowisku domowym osoby, która jej wymaga. Warunkiem rozsądnego zaangażowania społecznego jest posiadanie minimum wiedzy specjalistycznej. Nabywane umiejętności specjalistyczne w zakresie opieki ułatwiają jej sprawowanie, co dotyczy również ułatwień w zakresie opieki i jej udoskonalania. Postulowane w zdaniu 2 ww. § 45 przekazywanie umiejętności potrzebnych do samodzielnego sprawowania opieki stanowi tym samym minimalny zakres treściowy każdego kursu opieki.

Przedmiotem kursów mogą być również wsparcie w przypadku obciążeń psychicznych i fizycznych, zwalczanie obaw dotyczących powodzenia podejmowanych działań, wymiana doświadczeń między opiekunami, a także doradztwo w zakresie środków pomocniczych, działań rehabilitacyjnych i pozyskiwania nowych opiekunów społecznych³⁶. Odpowiednio odnosi się to do objaśnień dotyczących obszernego katalogu świadczeń XI Księgi Kodeksu Socjalnego ze wskazaniem,

34. Bundestag, druk 18/4282, s. 47.

35. Bundestag, druk 18/5926, s. 94.

36. Bundestag, druk 12/5262, s. 116.

które ze świadczeń skierowanych do osoby wymagającej opieki (np. opieka zastępcza zgodnie z § 39) mogą jednocześnie przyczynić się do odciążenia osoby sprawującej opiekę. Głównym tematem kursów nie powinny być deficyty, jakie wykazują osoby wymagające opieki, lecz rozpoznanie zakresu ich samodzielności. Następnie na tej podstawie zostaje określony zakres uzależnienia od pomocy ze strony innych osób, aby szkolenia miały charakter indywidualny i celowy³⁷. Ponadto cel normy prawnej podaje ewentualne treści kursów do realizacji. Dodatkowe propozycje kursów mogą być kierowane również do określonych grup docelowych, na przykład do sprawujących opiekę członków rodzin dzieci. Zagadnienia merytoryczne kursu powinny być rozwiązywane na podstawie wyznaczenia jego konkretnego celu z uwzględnieniem potrzeb jego uczestników. Program kursu uwzględniający odpowiednie treści należy opublikować lub poinformować o nim na żądanie osoby zainteresowane.

Grupy docelowe

Grupy docelowe kursów opieki stanowią osoby pełniące już opiekę (dotyczą ich wszelkie cele ustawy w § 45 ustęp 1 XI Księgi Kodeksu Socjalnego) oraz osoby nią zainteresowane (tematami nie są tu: „Udoskonalanie opieki”, oraz „Zmniejszanie obciążeń fizycznych i psychicznych uwarunkowanych sprawowaną opieką”). Kursy proponuje się niezależnie od relacji prawnych z kasą opieki (własnego członkostwa czy członkostwa osoby, która podlega opiece) członkom rodzin osób wymagających opieki, opiekunom społecznym i wszystkim osobom zainteresowanym społecznym sprawowaniem opieki łącznie z kursem kierowanym do nowych opiekunów społecznych, którzy mają dopiero zostać pozyskani. Adresatami kursów nie są współpracownicy agencji opieki, ani indywidualne osoby w znaczeniu § 77 XI Księgi Kodeksu Socjalnego, z którymi kasa opieki zawarła umowę.

Nie sprecyzowano, czy kursy można proponować również osobom, które wcześniej były opiekunami. Kursy przeznaczono więc w szczególności dla takich osób, których członek rodziny niedawno zmarł lub został objęty opieką stacjonarną po dłuższym okresie opieki domowej, co jest praktykowane w austriackim Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych dla Osób Samodzielnych³⁸. W Niemczech normy prawne i treść ustawy nie pozwalają na stosowanie takiego rozwiązania.

37. Bundestag, druk 18/5926, s. 94 i następna.

38. Więcej o akcjach prozdrowotnych pod adresem www.svs.at, dostęp 5.02.2022.

Nieodpłatność kursów

W procedurze ustawodawczej jasno stwierdzono, że kursy są nieodpłatne dla uczestników niezależnie od tego, czy są prowadzone przez samą kasę opieki, czy też przez osobę trzecią, której zlecono to zadanie. Jeśli kursy opieki oferowane są w postaci wielodniowych pobytów szkoleniowych, to zgodnie z § 45 XI Księgi Kodeksu Socjalnego nocleg i wyżywienie nie muszą być częścią świadczeń. W intencji ustawodawcy³⁹ rozszerzone przejęcie kosztów lub nieodpłatne świadczenia w tym zakresie wydają się być jednak rozwiązaniem sensownym. Ustawodawstwo w tym zakresie nie daje żadnej informacji, a zatem z braku jednoznacznie pozytywnych regulacji należy wyjść z założenia, że zarówno koszty podróży, jak i koszty wyżywienia oraz noclegu muszą ponosić sami uczestnicy. Można przypuszczać, że dojdzie do sytuacji, że ustawodawca dokona odpowiedniej regulacji prawnej na rzecz uczestników kursów opieki.

Miejsce przeprowadzenia kursów opieki

Kursy opieki przeprowadzane są z reguły w formie oferty skierowanej do grupy osób. Zgodnie z § 45 ustęp 1 zdanie 3 XI Księgi Kodeksu Socjalnego na życzenie opiekuna i osoby wymagającej opieki szkolenie może odbyć się również w środowisku domowym osoby objętej opieką. Zgodnie z regulacją prawną celem powinno być lepsze dostosowanie się do indywidualnej sytuacji związanej z opieką w codziennym środowisku domowym⁴⁰. Treść zdania 3 należy rozumieć w ten sposób, że w takiej sytuacji wniosek opiekuna i zgoda osoby wymagającej opieki stanowią wystarczający warunek do zastosowania tego rozwiązania. Przeprowadzenie kursu w mieszkaniu opiekuna jest niemożliwe zgodnie z regulacją ustawy, również z przyczyn kosztowych. Sytuacja wygląda inaczej, jeśli osoba wymagająca opieki znajduje się w sytuacji bezpośrednio przed przeprowadzeniem się do mieszkania opiekuna. Szkolenie powinno odbyć się w środowisku domowym osoby wymagającej opieki również w takim wypadku, gdy na przykład jest to konieczne ze względu na instruktaż w zakresie używania środków pomocniczych lub stosowania określonych czynności pielęgnacyjnych, a także na życzenie osoby wymagającej opieki oraz jej rodziny⁴¹.

39. Bundestag, druk 18/5926, s. 94 i następna.

40. Bundestag, druk 18/5926, s. 95.

41. Bundestag, druk 12/5262, s. 116; druk 14/5395, s. 27.

Zdalne kursy opieki

Zgodnie z regulacją zawartą w § 45 ustęp 1 w pierwszej połowie zdania 5. XI Księgi Kodeksu Socjalnego kasy opieki powinny oferować również zdalne kursy opieki. Odpowiednio do zapisu w drugiej części tego zdania nie wpływa to na obowiązek kas opieki dotyczący przeprowadzania stacjonarnych kursów szkoleniowych zgodnie ze zdaniem 1. Praktyka pokazuje, że oferty zdalnych kursów są przydatne przede wszystkim w sytuacji, gdy adresatami oferty są opiekunowie, którzy z powodów subiektywnych lub obiektywnych mają za mało czasu, aby brać udział w kursach wymagających ich obecności lub które nie chcą być oddzielone od osoby wymagającej opieki, aby uczestniczyć w kursie⁴².

Brak wytycznych ustawowych dotyczących jednolitego przeprowadzania i organizacji kursów

Odnosnie realizacji treści § 45 XI Księgi Kodeksu Socjalnego nie ma jednolitych wytycznych, które obejmowałyby wszystkie kasy opieki. Fakt, że ustawodawca nie uważa tego za konieczne, w sposób pośredni wyraźnie pokazuje § 45 ustęp 3 XI Księgi Kodeksu Socjalnego. Krajowe zrzeszenia kas opieki mogą zawierać umowy ramowe z instytucjami i podmiotami, które zajmują się przeprowadzaniem kursów opieki. Jest to konieczne w celu zarówno merytorycznej, jak i organizacyjnej koordynacji ofert oraz uzyskania możliwie najbardziej szeroko zakrojonego spektrum tematycznego kursów. Istnieją liczne umowy ramowe dotyczące „Kursów opieki i indywidualnych szkoleń domowych”, które obejmują na przykład podstawowe, specjalne i kompaktowe kursy opieki oraz działania mające na celu zapewnienie optymalnej jakości i zasad wynagrodzenia. Nie ma obowiązku zawierania umów ramowych. Kursy przeprowadzane przez samą kasę opieki mogą różnić się od uregulowań warunków ramowych. Ustawodawca nie zdefiniował więc określonych minimalnych kwalifikacji dotyczących podmiotów przeprowadzających kursy opieki, ani nie ustalił ich określonego wymiaru czasowego. Ponadto oprócz kwalifikacji specjalistycznych w zakresie opieki wspierać należy również kwalifikacje pedagogiczne. Dotyczy to szczególnie sytuacji, gdy szkolenie obejmuje grupę osób. W przypadku kursów internetowych należy poza tym zwracać uwagę na odpowiednią ich przydatność.

42. Patrz w tym kontekście również I. Wolf, *Psychologische Online-Beratung für pflegende Angehörige – das Internetportal pflegen-und-leben.de*, „Archiv für Wissenschaft und Praxis der sozialen Arbeit” 2021, Nr. 1, s. 46.

Czas trwania kursów powinien zależeć od obranych celów. Z tego powodu kursy jednorazowe, które trwają jedynie parę godzin, nie spełniają wymogów § 45 XI Księgi Kodeksu Socjalnego. Regułą powinny być oferty szkoleń wielodniowych. W przypadku osób sprawujących już opiekę należy przy tym uwzględnić szczególny stosunek do osoby wymagającej opieki. W przypadku seminariów wielodniowych, jeśli nie wchodzi w grę inne zabezpieczenie osoby wymagającej opieki, należy przedstawić tzw. oferty tandemowe (opiekun i podopieczny wspólnie uczestniczą w kursie opieki w odpowiednim miejscu). Kursy internetowe należy organizować pod względem wymiaru czasowego w zależności od możliwości percepcji uczestników.

Umowy ramowe regulują zwyczajowo również minimalną i maksymalną liczbę uczestników szkoleń, która przykładowo wynosi od 8 do 15 osób. W przypadku kursów tematycznych lub skupiających się na diagnostyce możliwe jest elastyczne podejście do tych regulacji. Liczba uczestników kursów zdalnych powinna być również uzależniona od warunków technicznych. Dotyczy to także częstotliwości korzystania z kursów. Umowy ramowe przewidują w tym zakresie zwyczajowo ograniczenie do jednego kursu opieki, jednego kursu specjalnego i szkolenia w środowisku domowym, z możliwością przyznania drugiego kursu w uzasadnionych przypadkach. Jeżeli opieką objęte są po kolei różne osoby, można uważać takie podejście do opiekunów za zbyt restryktywne. Należałoby wtedy preferować wybór rozwiązania opierając się na decyzji zgodnej z celem ustawy. W stosunku do danego oferenta świadczeń, który sprawuje opiekę nad więcej niż nad jedną osobą, ograniczenie to wydaje się być nieuzasadnione.

Treść i forma kursu szkoleniowego, pod względem wewnętrznej relacji oferenta świadczenia i kasy opieki, zawarte są w odpowiednich załącznikach do umowy ramowej. Przykładowo wymienia się w nich takie zagadnienia, jak: zapobieganie ponownemu zachorowaniu, działania w kierunku opieki i mobilizacji indywidualnej, działania mające na celu zdrowe odżywianie, a także stosowanie leków, pomocniczych środków pielęgnacyjnych i wykazywanie możliwości odciążenia osób sprawujących opiekę.

Oferty Instytucji Zabezpieczenia Społecznego na rzecz Rolnictwa, Leśnictwa i Ogrodnictwa – organizacja i wykorzystanie, przegląd

Na podstawie § 45 XI Księgi Kodeksu Socjalnego Instytucja Zabezpieczenia Społecznego na rzecz Rolnictwa, Leśnictwa i Ogrodnictwa, podobnie jak jego poprzednicy prawni, oferuje od chwili swojego powstania⁴³ uczestnictwo w stacjonarnym „Tygodniowym szkoleniu połączonym z wypoczynkiem dla członków rodzin sprawujących opiekę” w formie seminarium. Ta forma szkolenia uwzględnia specyficzny charakter społeczno-ekonomiczny opiekunów działających w sektorze rolniczym. Poza tym od 2019 roku jako seminarium stacjonarne działa jednotygodniowy program prewencyjny pod nazwą „Tandem opieki”, w którym uczestniczy również osoba wymagająca opieki⁴⁴. Oferta ta kierowana jest do osób, które nie mogą lub nie chcą brać udziału w normalnym tygodniowym szkoleniu połączonym z wypoczynkiem. Poza tym w 2019 roku w formie imprezy stacjonarnej odbyły się pierwsze tygodniowe szkolenia połączone z wypoczynkiem dla rodziców dzieci chronicznie chorych lub upośledzonych⁴⁵. Zastosowanie takiego rozwiązania, tj. ujednoliconego ukierunkowania na ww. grupę docelową sprawdziło się w praktyce. Również koncepcja i ewaluacja tego projektu były wspierane ze środków bawarskiego ministerstwa ds. zdrowia i opieki⁴⁶. Ponadto SVLFG angażuje doradców w zakresie opieki indywidualnej i częściowo domowej dla członków rodzin sprawujących opiekę. Do dyspozycji opiekunów jest cały wachlarz ofert, z których mogą skorzystać również członkowie rodzin sprawujących opiekę, na przykład szkolenie dopasowane do konkretnego indywidualnego przypadku, zdalne szkolenia zdrowotne, szkolenie na temat postępowania ze stresem, gorąca linia w sytuacjach kryzysowych⁴⁷. Nowością jest oferta zdalnej, comiesięcznej konferencji opiekunów w formie około dwugodzinnej, otwartej dyskusji uczestników przy okrągłym stole. W pierwszej połowie spotkania omawiane są swobodnie różne tematy pod fachowym kierunkiem moderatora w zależności od potrzeb grupy, a w drugiej połowie przewidziane jest miejsce na fachowy

43. SVLFG została utworzona na mocy § 1 ustawy o ustanowieniu ubezpieczenia społecznego rolnictwa, leśnictwa i ogrodnictwa z 12.04.2012, Federalny Dziennik Ustaw I, 579.

44. C. Hetzel et al., *Koncepcja jednotygodniowego programu z zakresu ochrony zdrowia dla członków rodzin sprawujących opiekę wspólnie z ich podopiecznymi – „Tandem opieki”*, Prävention und Gesundheitsförderung, 2020, Online, <https://doi.org/10.1007/s11553-020-00821-w>, dostęp 5.02.2022.

45. SVLFG, <https://www.svlfg.de/auszeit-pflegende-eltern>, dostęp 5.02.2022.

46. SVLFG, <https://cdn.svlfg.de/fiona8-blobs/public/svlfgonpremiseproduction/b3d08302a6ca85d7/b92b57162381/auszeit-pflegende-eltern-evaluation.pdf>, dostęp 5.02.2022.

47. SVLFG, <https://www.svlfg.de/krisenhotline>, dostęp 5.02.2022.

komentarz. Uczestnikami tych konferencji mogą być osoby sprawujące opiekę nad członkiem rodziny uprawnionym do świadczeń przysługujących z tytułu rolniczego ubezpieczenia pielęgnacyjnego lub rolniczego ubezpieczenia wypadkowego (zapotrzebowanie na opiekę z powodu wypadku przy pracy), a ponadto opiekunowie ubezpieczeni w ramach rolniczego ubezpieczenia chorobowego/opiekuńczego niezależnie od tego, czy członek rodziny przewidziany do opieki jest ubezpieczony w ramach SVLFG. Warunkiem udziału w tej formie szkolenia jest zgłoszenie⁴⁸. Przewidziana jest ewaluacja.

Tygodniowe szkolenie połączone z odpoczynkiem dla członków rodziny sprawujących opiekę

SVLFG oferuje tygodniowe szkolenie połączone z odpoczynkiem dla członków rodziny sprawujących opiekę. Koncentruje się ono szczególnie na obciążeniach fizycznych, psychologicznych i społecznych członków rodziny sprawujących opiekę. Adresatami oferty są osoby opiekujące się członkiem rodziny uprawnionym do świadczeń przysługujących z tytułu rolniczego ubezpieczenia opiekuńczego lub rolniczego ubezpieczenia wypadkowego (zapotrzebowanie na opiekę z powodu wypadku przy pracy), a poza tym opiekunowie, którzy są ubezpieczeni w ramach rolniczego ubezpieczenia chorobowego/opiekuńczego, niezależnie od tego, czy członek rodziny przewidziany do opieki jest ubezpieczony w ramach SVLFG. W trakcie jednodobowego pobytu na seminarium uczestnicy poznają oferty pomocy, a na kursach opieki i wykładach połączonych z zajęciami ruchowymi i rekreacyjnymi otrzymują wiadomości i wskazówki na temat sposobów opieki. Podczas zajęć uczestnicy uczą się sposobów poprawy własnej kondycji fizycznej, zadbania o siebie oraz nabrania sił. Poprzez kontakt z innymi opiekunami mają możliwość wymiany doświadczeń. Prawie we wszystkich krajach związkowych istnieją placówki oferujące możliwość współpracy w tym zakresie⁴⁹. Dokonywane są też ewaluacje⁵⁰. Dodatkowo planowana jest obecnie ewaluacja na podstawie danych administracyjnych SVLFG.

48. SVLFG, <https://www.svlfg.de/digitaler-pflegestammtisch>, dostęp 5.02.2022.

49. SVLFG, <https://www.svlfg.de/trainings-erholungswoche>, dostęp 5.02.2022.

50. C. Hetzel, *Personen in belastenden Situationen (PibS): Evaluation der Trainings- und Erholungswoche für pflegende Angehörige*, Auftraggeber: Land- und forstwirtschaftliche Sozialversicherung Hessen, Rheinland-Pfalz und Saarland und der Sozialversicherung für den Gartenbau, Kolonia 2011; C. Hetzel, *Personen in belastenden Situationen (PibS): Evaluation der Trainings- und Erholungswoche für pflegende Angehörige*, Auftraggeber: Land- und forstwirtschaftliche Sozialversicherung Niederbayern/Oberpfalz und Schwaben, Kolonia 2010.

Tygodniowe szkolenie połączone z odpoczynkiem dla rodziców sprawujących opiekę

W trakcie tygodniowego szkolenia połączonego z odpoczynkiem dla członków rodziny sprawujących opiekę uwaga skoncentrowana jest na opiece nad osobami starszymi, podczas szkolenia opracowanego przez SVLFG na życzenie zainteresowanych przewidziny jest natomiast „Urlop wytchnieniowy dla rodziców sprawujących opiekę” w celu uwzględnienia specyficznej sytuacji rodziców zajmujących się niejednokrotnie od wielu lat opieką nad dzieckiem, które stało się w międzyczasie dorosłe i w dalszym ciągu wymaga opieki. Oprócz głównych treści, podobnych do poruszanych w tygodniowym szkoleniu połączonym z wypoczynkiem, rodzicom oferowana jest pomoc dostosowana do ich specyficznej sytuacji (np. dorastanie, rodzeństwo, opieka, kontakt i wymiana doświadczeń z innymi rodzicami), a w razie potrzeby pomoc psychologa. Dodatkowo organizowana jest wizyta na warsztatach zapewniających placówkę pomocową i ośrodek pobytu. Do dyspozycji jest możliwość ewaluacji⁵¹.

Tygodniowe szkolenie połączone z wypoczynkiem wspólnie z osobą wymagającą opieki („Tandem opieki”)

Jako kolejną formę szkolenia regulacja zawarta w § 45 XI Księgi Kodeksu Socjalnego SVLFG oferuje członkom rodzin sprawujących opiekę, którzy nie mogą lub nie chcą pozostawić swoich bliskich samych w domu, „tandem opieki”, czyli tygodniowe szkolenie połączone z wypoczynkiem dla zespołów składających się z osób wymagających opieki i członków ich rodzin. W zależności od stanu zdrowia osoba wymagająca opieki może zostać zabrana do placówki, w której odbywa się seminarium i zostać objęta opieką na miejscu. Gdy członkowie rodzin korzystają z oferty, podobnie jak to ma miejsce w trakcie tygodniowego szkolenia połączonego z wypoczynkiem, osoba wymagająca opieki powinna zostać objęta opieką w ramach opieki dziennej lub krótkookresowej. „Tandem opieki” jest projektem prowadzonym przez SVLFG we współpracy z różnymi placówkami i instytucjami. Ta forma szkolenia

51. SVLFG, <https://cdn.svlfg.de/fiona8-blobs/public/svlfgonpremiseproduction/b3d08302a6ca85d7/b92b57162381/auszeit-pflegende-eltern-evaluation.pdf> (abgerufen am 05.02.2022). Zob. także C. Hetzel et al., *Effekt eines einwöchigen Gesundheitsprogramms auf die psychische Gesundheit von pflegenden Eltern – eine kontrollierte Panelstudie*, Das Gesundheitswesen, 2021, Online, <https://doi.org/10.1055/a-1386-4029>, dostęp 5.02.2022.

w 2019 roku została wyróżniona nagrodą Bawarskiej Nagrody za Rozwiązania Prewencyjne (niem. *Bayerischer Präventionspreis*)⁵². Miejszem organizacji tej formy szkolenia jest w pierwszej kolejności miejscowość Bad Bocklet (Bawaria, Starostwo Powiatu Bad Kissingen). Koncepcja i ewaluacja tego projektu wspierane są ze środków bawarskiego ministerstwa zdrowia i opieki.

Internetowe tygodniowe szkolenie połączone z wypoczynkiem dla członków rodzin sprawujących opiekę

Na podstawie oferty internetowego tygodniowego szkolenia połączonego z wypoczynkiem dla członków rodzin sprawujących opiekę mają zostać osiągnięte te same cele, jak w przypadku istniejących ofert stacjonarnych. Koncepcja szkolenia została wypróbowana na podstawie dwóch imprez pilotażowych pod kątem wykonalności i wkrótce zostanie poddana ewaluacji.

Wykorzystanie kursów

Łączny stopień korzystania z oferowanych kursów szkoleniowych i instruktażu w środowisku domowym w Niemczech zgodnie z § 45 XI Księgi Kodeksu Socjalnego, kształtuje się nadal na poziomie poniżej 10%⁵³. Przyczyną tak niewielkiego stopnia korzystania z kursów może być niewystarczająca informacja i wiedza członków rodzin na temat oferentów kursów, co z kolei może być spowodowane poważnym obciążeniem czasowym wynikającym ze sprawowanej opieki oraz innymi czynnikami⁵⁴. Odpowiedzialnością za ewentualne braki w zakresie wiedzy osób uprawnionych należy obciążyć w szczególności kasy opieki. To one są zobowiązane, zgodnie z §13 i §14 Księgi Kodeksu Socjalnego I, do publikowania informacji i doradztwa w tym zakresie.

52. Deutsche Sporthochschule Köln, <https://www.dshs-koeln.de/aktuelles/meldungen-pressemitteilungen/detail/meldung/bayerischer-praeventionspreis-fuer-tandem-projekt/>, dostęp 5.02.2022.

53. Punkty odniesienia dla tych danych liczbowych w literaturze nie są jasne. I tak nie podano, czy informacja „poniżej 10%” odnosi się do wszystkich opiekunów społecznych (liczbę można jedynie oszacować), czy do ujętych osób sprawujących opiekę i objętych obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalno-rentowym.

54. S. Angele, C. Calero, *Bundesgesundheitsblatt* 2019, s. 320 i następne, z dalszymi danymi.

Rolnicza Kasa Opieki stale reklamuje swoje oferty za pośrednictwem różnych kanałów komunikacji oraz mediów. Kursy opieki są głównymi tematami informacji w magazynie członkowskim, na stronie internetowej i w informacjach prasowych. Mimo to w okresie od 2006 do 2020 roku „niewiele ponad 3 000” opiekunów⁵⁵ uczestniczyło w kursach dostępnych obecnie w jedenastu placówkach w całym kraju, w których odbywają się tego rodzaju kursy⁵⁶.

Fakt, że odzew, to znaczy rzeczywisty udział procentowy osób korzystających z kursów, wydaje się mniejszy niż w odniesieniu do łącznej liczby ludności, wyraźnie wskazuje na potrzebę zbadania tego zagadnienia. Przyczyn niewystarczającego korzystania z seminariów stacjonarnych należy prawdopodobnie upatrywać również w obciążeniu pracą w rolnictwie, które jest zwiększone w tej grupie społecznej w porównaniu do przeciętnego obciążenia w innych grupach, a w szczególności w grupie pozostałych emerytów. Do tego przypuszczalnie dochodzi fakt, że w sektorze rolnictwa, który jest w znacznej mierze uzależniony od trudno przewidywalnych czynników (krótkotrwałe przesunięcia okresu żniw spowodowane zdarzeniami pogodowymi itp.), na podejmowanie decyzji w zakresie omawianego tu zagadnienia hamująco wpływa znaczny stopień nieprzewidywalności planowania.

Podsumowanie

Kursy opieki stanowią odpowiednią ofertę, która przyczynia się do dbałości o zdrowie zarówno opiekunów, jak i osób wymagających opieki. Na terenach wiejskich, w szczególności w rolnictwie, gdzie opieka domowa odgrywa większą rolę, a opieka stacjonarna nad członkami rodzin mniejszą, pomoc dla osób sprawujących opiekę nabiera szczególnego znaczenia. Jeśli pomoc przynosi efekty, to wpływają one pozytywnie również na zdrowie fizyczne i psychiczne. Ta forma pomocy stanowi ponadto odczuwalny wyraz solidarności w rodzinach i w społeczeństwie. Znacznym wyzwaniem pozostaje jednak zwiększenie wciąż nadzwyczaj niezadawalającego udziału procentowego uczestników kursów. Obiecującym rozwiązaniem w tym zakresie są kursy

55. Zgodnie z wynikami Rolniczej Kasy Opieki dotyczącymi świadczeniobiorców w podziale według stopnia opieki, grup wiekowych i płci (druk PG 2) na dzień 31.12.2019 roku 52 669 osób wymagających opieki objętych było opieką „ambulatoryjną/częściowo stacjonarną” i 10 348 osób – opieką „w pełni stacjonarną” lub „w pełni stacjonarną” jako osoby upośledzone § 43a SGB XI), co oznacza, że 83,6% objęte było opieką ambulatoryjną i 16,4% w pełni stacjonarną. Przy założeniu stałych danych ramowych, w szczególności liczby osób wymagających opieki, i dwóch opiekunów przypadających na osobę wymagającą opieki uzyskaloby się w przybliżeniu wynik wskazujący na to, że rocznie ok. 0,2% członków rodzin sprawujących opiekę skorzystało z oferty.

56. C. Hetzel, *Häusliche Pflege im grünen Sektor – Daten der Pflegestatistik*, SdL 2020, Nr. 25.

internetowe i to nie tylko w okresie pandemii, kiedy tradycyjne oferty grupowe nie mogą być oferowane lub są oferowane jedynie w ograniczonym zakresie.

Otwartą kwestią pozostaje pytanie, w jakim stopniu oferty online spowodują większy udział uczestników korzystających z kursów. Jednak już teraz można stwierdzić, że oferty online nadają się do znacznego zwiększenia tej liczby właśnie w sektorze rolniczym. Zaletą seminariów stacjonarnych jest ich aspekt społeczny. Jedynie w tej formie seminariów uczestnicy mają możliwość wymiany doświadczeń i poruszania konkretnych problemów, które ich dotyczą. Seminaria stacjonarne wymagają jednak obecności na miejscu, co wiąże się z dużą czasochłonnością, często koniecznym dłuższym dojazdem i odbywają się w ustalonych terminach, które bardzo często opiekunom trudno pogodzić z codziennymi zajęciami opiekuńczymi. Poza tym potrzeby uczestników są bardzo zróżnicowane. Kursy internetowe, w zależności od ich formy i organizacji, są natomiast dostępne niezależnie od czasu i miejsca. Również fakt, że w zależności od rodzaju kursu liczba jego uczestników jest w zasadzie nieograniczona, może powodować znaczne oszczędności kosztów. Kursy online są w szczególności przydatne do przekazywania wiedzy i jej odświeżania. Oprócz tego oferta online, w porównaniu do konwencjonalnych ofert pomocowych i szkoleniowych, które pociągają za sobą konieczność bezpośredniego kontaktu z innymi osobami, obejmuje możliwość poruszania w poufnej atmosferze tematów, które dotyczą treści wstydlivych i stanowiących zakres tabu⁵⁷. Przedmiotem dalszych badań i analiz pozostaje stopień skuteczności kombinacji ofert stacjonarnych i internetowych. Przeprowadzenie badań tego zagadnienia wydaje się w wysokim stopniu konieczne i to nie tylko w Niemczech.

57. F. Kropp, M. Zündel, F. Caspari, *Evaluationsbericht Digitale Schulungsangebote für pflegende Angehörige*, <https://toechtersoehne.com/wp-content/uploads/2019/04/Evaluationsbericht-Teil-1-Digitale-Schulungsangebote-fu%C3%88r-pflegende-Angeho%C3%88rige.pdf>, dostęp 5.02.2022.

Bibliografia

- Angele S., Calero C., *Stärkung präventiver Potenziale in der Pflegeberatung*, Bundesgesundheitsblatt 2019.
- Basche J., *Die Zukunft der Pflege*, RDG 2020.
- Edwards V. et al., *Characteristics and Health Status of Informal Unpaid Caregivers – 44 States*, District of Columbia, and Puerto Rico, 2015–2017, Morbidity and Mortality Weekly Report (MMWR), February 21, 2020/69(7), <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/69/wr/pdfs/mm6907a2-H.pdf>, dostęp 5.02.2022.
- Heger D., *Work and Well-Being of Informal Caregivers in Europe*, Ruhr Economic Papers #512, https://www.rwi-essen.de/media/content/pages/publikationen/ruhr-economic-papers/REP_14_512.pdf, dostęp 5.02.2022.
- Hetzel C. et al., *Effekt eines einwöchigen Gesundheitsprogramms auf die psychische Gesundheit von pflegenden Eltern – eine kontrollierte Panelstudie*, Das Gesundheitswesen, 2021, Online, <https://doi.org/10.1055/a-1386-4029>, dostęp 5.02.2022.
- Hetzel C. et al., *Konzept eines einwöchigen Gesundheitsprogramms für pflegende Angehörige gemeinsam mit ihrer pflegebedürftigen Person – „Pflegetandem“*, Prävention und Gesundheitsförderung, 2020, Online, <https://doi.org/10.1007/s11553-020-00821-w>, dostęp 5.02.2022.
- Hetzel C., *Häusliche Pflege im grünen Sektor – Daten der Pflegestatistik*, SdL 2020, Nr. 25.
- Hetzel C., *Personen in belastenden Situationen (PibS): Evaluation der Trainings- und Erholungswoche für pflegende Angehörige*, Auftraggeber: Land- und forstwirtschaftliche Sozialversicherung Hessen, Rheinland-Pfalz und Saarland und der Sozialversicherung für den Gartenbau, Kolonia 2011.
- Hetzel C., *Personen in belastenden Situationen (PibS): Evaluation der Trainings- und Erholungswoche für pflegende Angehörige*, Auftraggeber: Land- und forstwirtschaftliche Sozialversicherung Niederbayern/Oberpfalz und Schwaben, Kolonia 2010.
- Hetzel C., *Evaluation des SVLFG-Gesundheitsangebots „Trainings- und Erholungswoche für pflegende Angehörige“*, SdL 2016.
- Holzer M., *Gesundheitsangebote der SVLFG*, ASUMed 2014.
- Janda C., *Die Entlastung von Angehörigen in der Pflege*, VSSAR 2020.
- Koch E., *The German social security system for farmers*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie–Materiały i Studia“ 2020, nr 2(74).
- Köhler K.F., *Rentenversicherungspflicht und Unfallversicherungsschutz der häuslichen Pflegekraft unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in der Landwirtschaft*, AUR 2019.
- Kropp F., Zündel M., Caspari F., *Evaluationsbericht Digitale Schulungsangebote für pflegende Angehörige*, 2017, <https://toechtersoehne.com/wp-content/uploads/2019/04/Evaluationsbericht-Teil-1-Digitale-Schulungsangebote-fu%CC%88r-pflegende-Angeho%CC%88rige.pdf>, dostęp 5.02.2022.
- Richter A.S., *Zur Situation pflegender und betreuender Angehöriger in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, NDV 2020.

Propozycje zasiłków dla sprawujących opiekę członków rodziny zatrudnionych w rolnictwie

- Sun X. et al.**, *The influence of social support, care burden, and depression on quality of life among caregivers of patients with severe mental illness: a cross-sectional survey in rural areas of Sichuan, China*, „The Lancet”, Vol. 394.
- Tur-Sinai A. et al.**, *How Many Older Informal Caregivers Are There in Europe? Comparison of Estimates of Their Prevalence from Three European Surveys*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2020, Vol. 17, <https://doi.org/10.3390/ijerph17249531>, dostęp 5.02.2022.
- Wolf I.**, *Psychologische Online-Beratung für pflegende Angehörige – das Internetportal pflegen-und-leben.de*, „Archiv für Wissenschaft und Praxis der sozialen Arbeit” 2021, Nr. 1.
- World Health Organization**, *Integrated care for older people (ICOPE), Guidelines on community-level interventions to manage declines in intrinsic capacity*, <https://www.who.int/ageing/health-systems/icope/evidence-centre/ICOPE-evidence-profile-caregiver.pdf?ua=1>, dostęp 5.02.2022.
- Zigante V.**, *Informal care in Europe – Exploring Formalisation, Availability and Quality*, file://lsv.de/dfs/usr/hdir/u402028/Benutzerdaten/Downloads/KE-04–18–543-EN-N.pdf, dostęp 5.02.2022.

otrzymano: 06.02.2022
zaakceptowano: 23.05.2022

Ten artykuł jest objęty licencją Creative Commons Attribution 4.0
Licencja międzynarodowa (CC BY 4.0)

